VENERDÌ 19 GENNAIO 2018 - A cura dell'ufficio pubblicità

DI SAIT VO LUSÉRN

APPUNTAMENTO DELLA MINORANZA CIMBRA DI LUSERNA

Istituto Cimbro
Kulturinstitut Lusérn
Tel. 0464-78.96.45
info@kil.lusern.it
www.lusern.it

Quando le ciaspolade erano un lavoro

Snea, slit, snearoaf z'arbata

'Z snaibet, 'z snaibet!! Asó hâmsa gehoket moine khindar, in tage bo 'z hatt gesnibet. Est soinz gest ettlane stadjóngen bode nètt hâm gesek alln in sèll snea in an stroach alùmma, un di khindar soinse lai auzgedjukht pittn bob, zo raita. Est paitparen alle zo raita un zuarziaga di turìstn, ma in an stroach, hânne khött moin khindar, iz nètt gest asó. Dar snea, dise djar, iz gest mengl vor 'z lem von laüt von pèrng.
Pan bintar, dar snea hatta gemucht soin zoa azza mang zuarziang 'z holtz bosa hâm gehatt gekhastet in balt, in da schümma stadjóng. Di baké anvétze hâm auzgetrakk in mist in di èkkar un hâm argezoget von Hüttn odar auz von Bisele, 'z höbe vor di khüa boda, übar in bintar, soin gest in di stèlln von lânt.
Di khindar hâmar gevorst bia da hâm gemak tüan dise arbatn pittn snea. Ja, se in slit hâmen furse neânka nia gesek auz von an musèo, un mang nètt bizzan bia ma hatten genützt dise djar. Alóra hânnen kontàrt ke üsarne altn, pan bintar, soinen gemèkket di staing pittn snearoaf un soin gerift sin in Bisele, da hâm gemucht tritzln un schauvln sin azta 'z begele iz gest azpe a vlekh zo magada drautretn ena zo giana untar.
Daz peste iz gest balda, dena zo haba gepakket in snea, hatz gevrort, ombrómm asó izzar khent schümma hert un dar slit hatt geloft azpe nia.
"Bi schümma!!" Hâmsa khött di khindar: "Geabar biar o, zo tritzla in snea pittn snearoaf boda soin augehenkh "per beléza" afte stiang!". Ja ja, khindar, dar boazt nètt di fadìge boda hâm gemacht ünsarn laüt zoa azta est biar mang no lem in ditza khlumma lentle au afte pèrng. Est iz allz gespìla un di snearöaf hoazan "ciaspole". Dise djar iz gest arbat zo leba.
Di khindar soinse nidargesotzt un hâmar gevorst bidemarse gedenkh i, dise sachandar. Ja, hânnen rispùndart, i gedenkhmarse moine altn, in aldar vrüa no vordase iz gemacht dar takh, gian pittn snearoaf au pa bisan, ma nètt lai ditza, i gedenkhmar o moin tatta bodasen iz gemacht, di snearoaf, un boden iz gemacht in slit un di penn. I bartamar nia vorgèzzan daz khlumma pennle bodar hatt gemacht vor mi, un i pinme gehöart a mânn.
"Ohh, ma bia, dar nono hatt gemacht pennen un slit un snearoaf, alùmma?". Di khindar hâmda nètt gemak gloam, est khoaftma allz un pensàrn ke söllane sachandar, boma est vennt lai in di musèi, soin khent gemacht von non, parìrtz neânka bar.
"Est peró, möchsto khön bia da hâm getânt!". Oh ja, khindar, i bartzaz aukontàrn, est antânto geabar ka Tria zo khoava di naüng skin pittn skarpü. Gloabetarz ke miar hattmarse gemacht moi tatta, un di skarpü, boda alóra hâm gehoazt "pèrkschua", hattmarse gemacht dar Piuma, in di butége bodar hatt gehatt in platz, sèmm boda est izta di Biblioték? Da soin darstânt un est paitnsa azze vürgea zo kontàra von skin, von slit, von snearoaf un von pèrkschua. Ombrómm dar snea, iz gest arbat un lem, ma hèrta gespìla vor di khindar o.

(n.g.)

Unesco: Italia, terra di dialetti dimenticati

Di altn zungen vodar bèlt

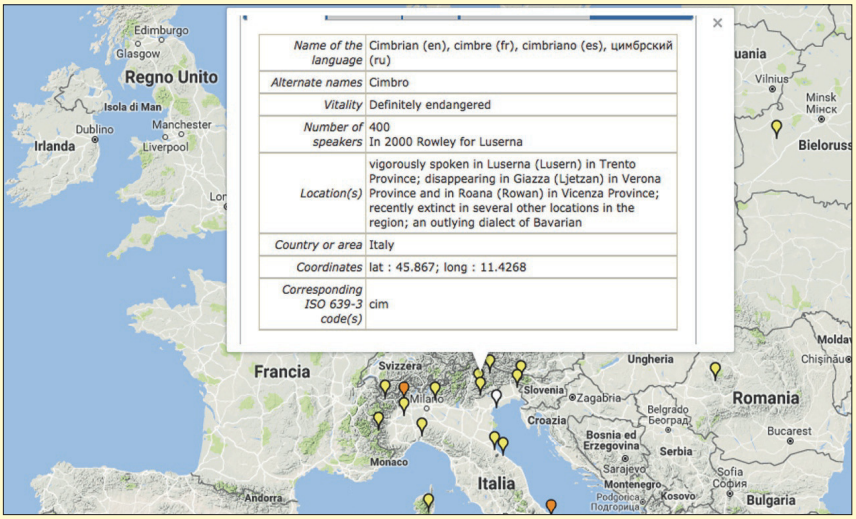

Name of the language	Cimbrian (en), cimbre (fr), cimbriano (es), цимбрский (ru)
Alternate names	Cimbro
Vitality	Definitely endangered
Number of speakers	400 In 2000 Rowley for Luserna
Location(s)	vigorously spoken in Luserna (Lusern) in Trento Province; disappearing in Giazza (Ljetzan) in Verona Province and in Roana (Rowan) in Vicenza Province; recently extinct in several other locations in the region; an outlying dialect of Bavarian
Country or area	Italy
Coordinates	lat : 45.867; long : 11.4268
Corresponding ISO 639-3 code(s)	cim

Nel suo "Atlas of the World's languages in danger", una sorta di atlante delle lingue a rischio estinzione, ripreso in questi giorni anche dalla testata italiana "Il Sole 24 Ore", Unesco ne censisce trenta in tutta la penisola. Ce ne sarebbero altre tre, parlate nelle valli alpine e con affinità al tedesco, per i quali però l'agenzia Onu non è in grado di stimare il numero di persone parlanti. Fra le lingue dichiarate "definitely endangered" dall'Unesco figurano anche il Cimbro, il Mòcheno ed il Ladino.

Dar Unesco, boda arbatet in Euròpa vor di umbèlt, 'z gelìrna un di kultùr - khint zuar in altn zungen vodar bèlt boda soin starch in perìkolo, un fra dise, khönsa, da Zimbarzung un dar Bersentolerish o. Vo disan prodjèkt hatta geredet sinamài dar gekhennate fòldjo "il Sole 24 Ore" o. Affon sito "Atlas of the World's languages in danger" makma vennen alle di zungen – 2700 in da gântz bèlt – boda khemmen geredet romài gântz biane odar boda soin nâ de bege zo giana zo vorlùr. Fra dise 2700 zungen, 30 soin in Beleschlânt (di meararstn in di Alpn) un di mappa machtaz seng che ünsarna zung khint gelekk fra di sèlln "definitely endangered", starch in perìkolo: ma lest defàtti ke di Zimbarzung khint geredet lai atz Lusérn un ke in ândarn lentar azpe Ljetzan, Slege un Robân izze romài gestorbet. Google o, vor a par djar, hatt gemacht eppaz schiar gelàich: dar prodjèkt - durchgivüart von kolòsso internet, hoazt "Endangered Languages", zungen in perìkolo - un böllat helvan in 3500 zungen von sèlln 7000 geredet in da gântz bèlt boda khemmen geredet hèrta mindar. Anìaglaz boda khennt a zung odar iz guat zo schraiba mak vazzan affon sito geschràiba odar redjistratziòngen vodar zung. Darnâ, an gruppo vo espèrte bart gian vürsnen zo arkiviàra allz un zo publikàraz asó azta alle mangz âschaun. Dar skòpo vo disan prodjèkt iz gântz dèstar zo vorstìana: in a zung, biar Lusérnar bizzanz gerècht, izta 'z lem un di burtzan von an lânt un alle soine laüt. Di espèrte khön ke lai daz zene vor hundart von zungen in di bèlt soin sichar vor di djardar boda khemmen un alle di ândarn bartn gian laise laise vorlórt. Ditza khint vür umbrómm di zaitn bèkhsln hèrta mearar un bahémmegar - in a bort: globalizatzióng. 'Z iz genùmma seng ke dar 50 vor hundart vodar gântz popolatzióng vodar bèlt redet lai zen zungen: tschinés, hindi, spagnól, inglés, portogés, frantschés, arabo, russ, bengalés un djaponés. Bar gloam però ke allz daz sèll boma sait nâ zo tüana zo halta au da Zimbarzung bart sichar gem soine risultàte: Lusérn un soi zung, dòpo a par djardar vo krisi, hâm est gevuntet a naügez un gesichart a lengarz lem.

Andrea Zotti

Asterix un Obelix

"Vüchtzekh djar vor Gottarhear alla di Gallia iz untar Roma... Pròprio alla? No! A lentle in Armorica, gilebet vo trotzate Galli resìstart no un hèrta"
Asó hevanza â alle di 37 libadar vo Asterix, libadar boda no est mama vennen in alle di bibliotèke vodar bèlt. Ben i pinn gest khlumma un hân gihöart ren vo zimbarn pinnemar hèrta vürgistèllt ünsre alte, vo vor 2000 djar, azpe di sèlln boda hâm gilebet in a "khlumma lentle in Armorica": alle pinn baffan, starch un pinn èlmo pitt drau 2 horn. I gloabe ke vil von sèllnen boda nèt khennen gerècht ünsra stòrdja gloam no est ke bar soin gest pròprio asó.
Geschribet khurtz un guat di libadar vo "Asterix un Obelix" zoang bazta mang machan zboa tschelln zo macha nètt valln soi lentle untar Roma. Zo helvanen izta an druido, Panoramix, boda khocht un sautart au a bröde boda macht khemmen starch di sèllnen bodaze trinkhan. Asterix iz khlumma, furbat, biondat un pitt groazan baffan, soi tschell Obelix iz groaz, dikh, lustat un hürtzar. Obelix zoaget allz daz sèll boda iz letz von Frantschésan, ma in alle di libadar mama lachan von "schaülan sachandar" vo alln in laüt vodar gântzan Euròpa.. asó di Inglésan höarn au zo tüana allz daz sèll bosa soin nâ zo tüana zo maga trinkhan tè alle tage di vünve un vüarn di bang afta givelata sait von bege.. un di belesan soin furbat un narrat!
Da earst bòtta boda iz khent gischribet Asterix, iz gest mindar baz zen djar boda di Frântscha iz gest auz von zboate bèltkriage, un Charles de Gaulle iz gest khent vo bintsche vorsìtzar vodar Frantschözische Repubblica. Alle hâm no gihatt in sint bazta iz gest vürkhennt balda di Taütschan hâm gischafft in Frântscha, un Asterix boda kriaget pinn soldàn vo Roma hatt parìrt azpe dar de Gaulle boda hatt gikriaget pinn Taütschan.. lai pitt vil meara sachandar zo maga lachan!
Di libadar vo Asterix soin khent gischribet vo zboa mânnen boda hâm nètt gihatt burtzan in Frântscha. Di Eltarn von earst schraibar, René Goscinny, soin gest zboa polèkk un er hatt gilebet in Frântscha lai di earstn zboa djar vo soi lem, spetar soi famildja iz gânt zo leba in Sud America, un a New York. An lestn izzar gikheart bodrùmm a Parigi 'z djar 1946, baldar hatt gihatt 20 djar. Dar ândar mânn boda hatt gimacht bortn Asterix hoazt Albert Uderzo un soine Eltarn soin gest belese. Est René Goscinny izta neméar, dar iz gistorbet 'z djar 1977, ma no est naüge libadar vo "Asterix un Obelix" khemmen gischribet un vorkhoaft in da gântz bèlt.

Rodolfo

Haltnse gisùnt tritzlante

'Z iz sa mearare djar boma barnt ke hèrta mearar laüt khemmen in ünsar lânt, sitzan auz von auto un lengen â di modèrnegen pèrkschua un dena sekmase neméar. Abas, sekmase khearn bidrùmm von balt, gian zur soin auto, mudarnse, sitzan inn, un gian vort.
Disar iz a toal von naüge turìsmo boda heft â zo vânga vuaz, nètt lai atz Lusérn, ma in di gântzan Alpn un Appennini.
Di laüt hâm vorstânt ke z'stiana gisùnt mochtma "tritzln„ , tritzln billz muanen gesùnthait un, berda hatt gearn di natùr, billz o muanen, lem di natùr an tage zboa atti boch.
Azpar gian in di boténg vo spòrt sebar hèrta mindar skin vo fondo un hèrta mearar snearöaf un schümmane pèrkschua. Lai in lest sunta atz Lusérn izta gerift a korìara boda hatt abegivazzt an hauf laüt, alle pitt soin snearoaf, boda hâm gevânk ummaz von ünsarn schümman staigela. Furse mochapar âhevan zo boroatnaz vor disan naüge turìsmo o.

VkVSlyMjVm9sb0Vhc3lSZWFkZXJfUHJvdlRyZW50byMjIzhIY2Y2N2YxLTlyYTgtNGU1Ny1hZTFmLTU3MGMwYWQxNWU2NSMjIzIwMTgtMDEtMTlUMDk6MzY6NTcjIyNWRVI=